

אור לארבעה עשר פרק ראשון פסחים

אי פשיטא דר' דאנפשות קאתי. אומר ר"י ור"ב דהאי קרא צבז על הבן מיירי דקמס אז מרחס על הבן ולא יהרגו אם יעמוד נגדו להליל ממונו ולכן לא ניתן להלילו בנפשו אלא כשיודע צבור שלהורגו צא כדמוכח בפרק בן סורר (דף עב: ושם) דמוקי בצרייתא דמניא אס זרחה עליו השמש וכי עליו בלדל זרחה אלא אם צבור לך כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו צבז על הבן וההיא דמניא אס צבור לך שיש לו שלום עמך אל תהרגהו מוקי צבז על האב: **מאימתי** י"ד אסור בעשיית מלאכה. פירש רש"י

הא מדקאמר ובלילה יהי כגבג אלמא אור יממא הוא התם הכי קאמר אי פשיטא לך מילתא בנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו ואי מספקא לך מילתא כליילא יהי בעיניך כגבג ולא ניתן להצילו בנפשו מיתביי יחשבו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר מדקאמר יקו לאור ואין אלמא אור יממא הוא התם מילט הוא דקא לייט ליה איוב למזליה אמר יהא רעוא דליצפיה הך גברא לנהורא ולא לישכחיה מיתביי² ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני אלמא אור יממא הוא התם הכי קאמר דוד אני אמרתי אך חשך ישופני לעוה"ב שהוא דומה ליום עכשיו העולם הזה שהוא דומה לילה אור בעדני מיתביי³ ר' יהודה אומר בודקין אור (לארבעה) עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור מדקאמר רבי יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית אלמא אור אורתא הוא ש"מ מיתביי⁴ מלאכה ר' אליעזר בן יעקב אומר משעת האור רבי יהודה אומר משעת הגנן החמה אמר ליה ר"א בן יעקב רבי יהודה וכי היכן מצינו יום שמקצתו אסור בעשיית מלאכה ומקצתו מותר בעשיית מלאכה אמר ליה הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ מדקאמר רבי יהודה משעת הגנן החמה אלמא אור דקאמר ר"א בן יעקב אורתא הוא לא מאי אור עמוד השחר אי הכי דקאמר ליה היכן מצינו יום שמקצתו מותר בעשיית מלאכה ומקצתו אסור בעשיית מלאכה נימא איהו לנפשיה הא איכא לילה דקא

מדקאמר ובלילה יהי כגבג. והכי קאמר צבז כשעוברי דרכים הולכים עומד רוצח צבז הדרכים והורגו ונוטל את ממונם ובלילה הוא נעשה כגבג לחתור צבז ולגבז: **הכי קאמר.** מה שנמנה לך תורה רשות על הצא במחמרת להורגו כדכתיב (שמות כב) אס במחמרת ימלא הגבג והוכה ומת אין לו דמים אס צבור לך הדבר כאור שהוא צא על עסקי נפשות דהיינו כל אדם חוץ מאב על הבן וכיוצא בו שמכיר בו שהוא אוהבו מאד אבל שאר כל אדם אס היה צבז הממון עומד כנגדו להליל ממנו ממונו זה עומד עליו והורגו רוצח הוא וניתן רשות לכל הקודם להליל את צבז הממון בנפשו של צא במחמרת. ובלילה אס מספקא לך כלילה כגון שאדם אוהבן שהוא אצרך ורמיוו עליך ואס היית עומד כנגדו להליל ממונוך אינו הורגן יהי צעיניך כגבג ולא ניתן להורגו וסכי וסכי אמרינן בסנהדרין (דף עב:) דאז על הבן אינו נהרג במחמרת: **כוכבי נשפו.** כוכבי לילו: יקו לאור. יפסה ליום: **עפעפי.** זיהור: (נהורא. לדבר המאיר ולא שיהיה שם היום אור ולא קאמר יקו ליום אלא יקו שאיר ואין: **ואומר אך חשך ישופני.** ואומר סבור הייתי צעוני כשהייתי נדקך אך בחשך זה אמות והוא ישופני והוא יחשך ממיד עלי לשון נשף ולילה והחשך שהייתי שרוי בו נעשה אור צעדי אללי וגבי לילה שייך לממנר יום אלמא הכי קאמר דוד הלילה נעשה לי יום: **אני אמרתי.** מפני חטאי שאף מן העולם הצא אטרד ועכשיו שמחל לי על אותו עון אף מן העולם הזה שהייתי שרוי בו בחשך ובמחמרת האיר צעדי שהודיע הקב"ה לשונאי דוד צימי שלמה שמחל לדוד כשצקש להכניס ארון לצית קדשי הקדשים ודבקו שערים זה צבז צמונד קטן (דף ע. ט.'): **בודקין.** חמץ: **מדקאמר וז"ל שחיסו מכלל האור אורתא הוא.** ועדממא דר' יהודה מפרש לקמן בפירקין: **אסור בעשיית מלאכה.** צמקוס שיהגו בו לנהוג אסור דלמרינן לקמן (דף ג.) מקוס שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין משעס האור. אבל קודם לכן אפילו נהגו צטלה דעתן: **מותר באכילת חמץ.** עד שש שעות דללקמן בפרקין (ד' יב.'): **אורתא הוא.** משחשיכה ושקעה חמה של שלשה עשר: **נימא איבו לנפשיה.** היכן מצונו שהיום אסור והלילה מותר: **הכי קאמר.** ליה הך אסורא דרצבנן היא ולא דאורייתא וצטלמא לדידי דלמינא משעת עמוד השחר אשכחן צעלמא

רבינו הגנאל

תא שמע בודקין באור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור. מוקמינן ובארבעה עשר שחרית מכלל דאור אורתא הוא ש"מ. וכיון שנתברר כי זה האור ששנינו במשנתו אורתא הוא למה לי לומר ער ת"ש. יש לומר כי לא מוזז המשנה לברך שמענו כי אור אורתא הוא אלא גם יש לנו ללמוד מזה האחרת. מאימתי ארבעה עשר אסור בן יעקב אומר משעת האור ר' יהודה אומר משעת הגנן החמה. ש"מ מדקאמר ר' יהודה משעת הגנן החמה מכלל דאור דקאמר ר' אליעזר בן יעקב אורתא הוא. ודחינן מאי משעת האור דקאמר ר' אליעזר בן יעקב משעילא עמוד השחר ויאיר אור היום. והכי קאמר ליה בשלמא לדידי דמינא כליילא שרי למיעבד משעת גביממא אסור, אשכחן דשרי כליילא ואסרי ביממא כי האי גונא בתענית. דתניא עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, אלא לדידך היכן אשכחן משעילא עמוד השחר עד הגנן החמה מותר ושאר היום אסור. אמר לו ר' יהודה הוא עצמו ערב הספח יוכיח שהוא מותר באכילת חמץ עד ארבע שעות ומבאן ולהלן אסור. ודחי ר' אליעזר שאני עמך דהוא מדאורייתא והתורה הותרה מקצת היום ואסרה מקצת היום, ולא שיעינן אסורא דרבנן. [ההינן] המלאכה בארבעה עשר שמיא מדרבנן מן הפסול חמץ שהיא מן התורה אסורה. ור' יהודה אמר לך אנא נמי לא אמרי אלא בשעת שישת אסורה מדרבנן. שכן התורה אכילת חמץ מותר עד חצי היום, דקיימא לן אך ביום הראשון אך חלק, והנה מצאנו לרבנן ביום אחד שאסרו מקצתו והיא שעת שישת שמן התורה מותר באכילת חמץ ורבנן אסרו. ודחי ר' אליעזר ההוא לאו משום אסורא הוא אלא הרחקה עברו כו'. תא שמע אין משיאין משראות אלא על החדש שאימתי בזמנו לקדשו, ואימתי משיאין עליו לאור עבורו, ש"מ אור אורתא הוא. [שנראה בזמנו לקדשו. הוא יום שלושים. היה עומד ומקריב על המזבח לאורה טעון קידוש ידים ורגלים. אף על פי שכל הלילה היה מקורב] לאורה יקיים מה שנתבב בבאם אל אהל מועד, וחשוב כאלו לאותה שעה [בנס].

הא מדקאמר ובלילה יהי כגבג אלמא אור יממא הוא התם הכי קאמר אי פשיטא לך מילתא בנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא וניתן להצילו בנפשו ואי מספקא לך מילתא כליילא יהי בעיניך כגבג ולא ניתן להצילו בנפשו מיתביי יחשבו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר מדקאמר יקו לאור ואין אלמא אור יממא הוא התם מילט הוא דקא לייט ליה איוב למזליה אמר יהא רעוא דליצפיה הך גברא לנהורא ולא לישכחיה מיתביי² ואומר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני אלמא אור יממא הוא התם הכי קאמר דוד אני אמרתי אך חשך ישופני לעוה"ב שהוא דומה ליום עכשיו העולם הזה שהוא דומה לילה אור בעדני מיתביי³ ר' יהודה אומר בודקין אור (לארבעה) עשר ובארבעה עשר שחרית ובשעת הביעור מדקאמר רבי יהודה בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית אלמא אור אורתא הוא ש"מ מיתביי⁴ מלאכה ר' אליעזר בן יעקב אומר משעת האור רבי יהודה אומר משעת הגנן החמה אמר ליה ר"א בן יעקב רבי יהודה וכי היכן מצינו יום שמקצתו אסור בעשיית מלאכה ומקצתו מותר בעשיית מלאכה אמר ליה הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ מדקאמר רבי יהודה משעת הגנן החמה אלמא אור דקאמר ר"א בן יעקב אורתא הוא לא מאי אור עמוד השחר אי הכי דקאמר ליה היכן מצינו יום שמקצתו מותר בעשיית מלאכה ומקצתו אסור בעשיית מלאכה נימא איהו לנפשיה הא איכא לילה דקא

שרי ר"א בן יעקב ה"ק בשלמא לדידי אשכחנא דקא פלגי רבנן בין יממא לליליא¹ (דתנן)² גבי תענית צבור יעד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר דברי ר' אליעזר בן יעקב ר' שמעון אומר עד קרות הגבר אלא לדידך היכא אשכחנא יממא גופיה דפלגי ביה רבנן אמר ליה הוא עצמו יוכיח שמקצתו מותר באכילת חמץ ומקצתו אסור באכילת חמץ שפיר קאמר ליה ר' יהודה לר"א הכי קאמר ליה רבי אליעזר אמינא לך אנא מלאכה דרבנן ואת אמרת לי חמץ דאורייתא דעד הכא אסר רחמנא ועד הכא שרא רחמנא ואידך שעות דרבנן ואידך הרחקה הוא דעבוד רבנן דאורייתא³ מיתביי אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו ואימתי משיאין משואות לאור עבורו אלמא אור אורתא הוא ש"מ מיתביי⁴ היה עומד כל הלילה ומקריב על המזבח לאורה טעון קידוש ידים ורגלים דברי רבי אורה שאני: מיתביי מר זוטרא

המנון עומד כנגדו להליל ממנו ממונו זה עומד עליו והורגו רוצח הוא וניתן רשות לכל הקודם להליל את צבז הממון בנפשו של צא במחמרת. ובלילה אס מספקא לך כלילה כגון שאדם אוהבן שהוא אצרך ורמיוו עליך ואס היית עומד כנגדו להליל ממונוך אינו הורגן יהי צעיניך כגבג ולא ניתן להורגו וסכי וסכי אמרינן בסנהדרין (דף עב:) דאז על הבן אינו נהרג במחמרת: **כוכבי נשפו.** כוכבי לילו: יקו לאור. יפסה ליום: **עפעפי.** זיהור: (נהורא. לדבר המאיר ולא שיהיה שם היום אור ולא קאמר יקו ליום אלא יקו שאיר ואין: **ואומר אך חשך ישופני.** ואומר סבור הייתי צעוני כשהייתי נדקך אך בחשך זה אמות והוא ישופני והוא יחשך ממיד עלי לשון נשף ולילה והחשך שהייתי שרוי בו נעשה אור צעדי אללי וגבי לילה שייך לממנר יום אלמא הכי קאמר דוד הלילה נעשה לי יום: **אני אמרתי.** מפני חטאי שאף מן העולם הצא אטרד ועכשיו שמחל לי על אותו עון אף מן העולם הזה שהייתי שרוי בו בחשך ובמחמרת האיר צעדי שהודיע הקב"ה לשונאי דוד צימי שלמה שמחל לדוד כשצקש להכניס ארון לצית קדשי הקדשים ודבקו שערים זה צבז צמונד קטן (דף ע. ט.'): **בודקין.** חמץ: **מדקאמר וז"ל שחיסו מכלל האור אורתא הוא.** ועדממא דר' יהודה מפרש לקמן בפירקין: **אסור בעשיית מלאכה.** צמקוס שיהגו בו לנהוג אסור דלמרינן לקמן (דף ג.) מקוס שנהגו שלא לעשות מלאכה אין עושין משעס האור. אבל קודם לכן אפילו נהגו צטלה דעתן: **מותר באכילת חמץ.** עד שש שעות דללקמן בפרקין (ד' יב.'): **אורתא הוא.** משחשיכה ושקעה חמה של שלשה עשר: **נימא איבו לנפשיה.** היכן מצונו שהיום אסור והלילה מותר: **הכי קאמר.** ליה הך אסורא דרצבנן היא ולא דאורייתא וצטלמא לדידי דלמינא משעת עמוד השחר אשכחן צעלמא

(א) [תנינא יב: צ"מ פג:]; (ב) [לקמן י: מנחות טו:]; (ג) [לרבעה]; (ד) [מוספתא פ"ג ה"ג, ט]; (ה) [צ"ק מב:]; (ו) [דמניא]; (ז) [משנית יב. ע"ש]; (ח) [ר"ה כב:]; (ט) [זבחים יט: מוספתא יומא פ"א ה"ג ומונחות]; (י) [פ"א ה"ג, ט]; [שבת ל:]; (יא) [דף י"ג, ט]; [ר"ה כב:]; (יב) [וי"ט שלשים קרי יום עגורו כלייל ע"י רש"י ר"ה כב:]; (יג) [ר"ה טו:]; (יד) [וי"ט שלשים קרי יום]; (טו) [לקמן טז:]; (טז) [לקמן טז:]; (טז).

תורה אור השלם

1. יתבונן ברכיב נשפו יקו לאור ואין ואלא יפסה בעפעפי שחר.

2. קאמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני: החליל קלט יא

מוסף רש"י

ובשעת הביעור. בשעת ששית, אכל מכלל ואין לא יצדק אפילו לא צדק מוננו, דגורין משעס דלמא אחי למיכל שמונא אורו צפסא (מנחות טו:). ע"י מתי אוכל ושותה. צלילה כשמתענה למחר, ככל מעניות שהוא אכל משחמץ, ואפילו בתענית ימיר קא מיימי (תענית יב.). שנראה בזמנו לקדשו להודיע שנתקדש (ר"ה ר"ה כב.).

מוסף תוספות

א. פי' בקונטרס דהיינו באדם אחר ולא באב על הבן, ואי מספקא לך, באב על הבן, ולא נהירא דלישנא דאי פשיטא לך משמע שיש פעמים שאינו פשיטא לך והא דרבי דאנפשות קאתי כיון דמייירי באחר. מוס' ג"פ. ב. הלכך האי לישנא דהכא נמי איכא לאוקמי באב על הבן ולא כפי' הקונטרס. מוס' שאנך. ג. כיון שהוא תלמי בבונה. מוס' ד. שההלכה הוא לצורך בעה"ב ואינו מחויב להשכים כדו שיתחיל למלאכה בעה"ב בזמנה דהיינו הגנן החמה אלא ההילוך יהיה משל בעה"ב. מוס' הלא"ש צ"מ פנ: ה. וא"כ קשה הילכתא אהילכתא דהלכה כבי"ה, וקיימא לן דמשנת ראבי"ה קב ונקי וי"ל [ד]. מוס' ג"פ.

המפלת

צמנו חילוק צשיעוריים זה לאיסור היכן הורגלו לעשות כן דנימא דהכא נמי כן גורו: **ואם אמרם לי.** ראה צמילי דאורייתא שגזירת הכתוב כן היא ואין זו מדה חכמים: **שעס דרבנן.** לנד לאיסור של תורה שהוא משעס שעות ולמעלה דלקמן [ד]. הוסיפו חכמים שמי שעות כדתנן [א]: אוכלין כל ארבע ומוליין כל חמש ושורפין בתחלת שש הרי לך צבזל דכרייהא שמי שעות אסורות והארבע ראשונות לא אסרו: **ואידך.** ההוא לא דמי להכא דהרחקה עבוד רבנן לדאורייתא משום יום המעונן וצני אדם שאין צריך שעות ויטעו צין שש לשבז אבל צאיסור זה כוליה דרבנן אחר שגזרו אסור כל היום גורו: **אין משיאין משואות.** אצוקות בראשי הרים היו שלומי צית דין עושין להודיע שהיום קידשו צית דין את החדש: **אלא על החדש שנראה צמונו לקדשו.** ציום שלשים שנראה לקדש דלילו כשהחדש מעובר ועושין ראש חדש ציום שלשים וחדד אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים ואשמעינן האי תנא דלחמט צעדינן משואות ואמלל לא צעדינן משואות וכשאין רואין משואות יודעין שהחדש מעובר: **לאור עבורו.** ליל שבז שלשים להודיע שהיום נתקדש. ליל שלשים [ו] [ואחד] קרי אור עבורו. על שם שצו נעשה החדש מעובר כשאין קובצין בו את ראש חדש: **אלמא אור אורתא הוא.** דהא ציום אין משואות של אור נראין מרחוק: **עומד ומקריב כל הלילה לאורה טעון קידוש ידים ורגלים.** דקסבר רבי ליינה פוסלת בקידוש ידים ורגלים וטעמא מפרש בצמים [ז]: **אורה שאני.** היכא דמני אורה לא פליג רב יהודה דהוא לשון יום: **המפלת**